

Topoare de silex eneolitice aflate în colecțiile Muzeului de istorie a Municipiului București

Din materialul litic, specific culturilor neolitice topoarele de silex merită o atenție cu totul specială, ținând seama de faptul că după o perioadă îndelungată de absență totală a topoarelor de silex în neoliticul timpuriu și mijlociu, constatăm deodată prezența lor în câteva din culturile de sfârșit ale neoliticului. Este vorba de cultura Gumelnița, răspândită în Cimpia Munteniei și de complexul Horodiștea și cultura amforelor sferice¹ cu răspândire pe teritoriul Moldovei.

Cultura Gumelnița, cărora li sînt atribuite topoarele de silex ce formează obiectul acestui studiu, este renumită mai ales prin bogăția și varietatea uneltelor și armelor sale de silex. Putem vorbi, în această direcție, de o adevărată renaștere a tehnicii cioplirii silexului, așa cum am cunoscut-o în paleoliticul superior, perioada sa de maximă înflorire².

Reaparitia ei după o perioadă atît de mare în condițiile inexistenței verigilor intermediare exclude categoric păstrarea și transmiterea acestei tehnici de-a lungul epocilor.

Explicația apariției lor în neoliticul final (eneolitic) trebuie căutată în realitățile specifice epocii respective.

Dacă în Moldova prezența lor poate fi legată de pătrunderea triburilor nordice³, în Muntenia ele par a fi independente de orice influență străină⁴.

Deosebirea dintre uneltele de silex cioplite din Muntenia și cele șlefuite din Moldova este atît de evidentă încît exclude orice legătură genetică între cele două regiuni. De altfel primele apar și cu multe sute de ani înainte. Cultura Cucuteni în parte contemporană cu Gumelnița nu a cunoscut nici măcar sporadic topoarele de silex.

În Cimpia Română apariția topoarelor din silex a fost posibilă în primul rînd datorită abundenței materiei prime în zona de formare a culturii gumelnițene. Purtătorii acestei culturi aveau la dispoziție silexul de bună calitate din Platforma Prebalcanică.

Cercetările făcute au dovedit că prelucrarea silexului se făcea de obicei în așezări. În stațiunile situate în preajma locurilor cu materie primă, cum ar fi cele de pe malul Dunării sau din apropiere (Gumelnița, Sul-

¹ Vl. Dumitrescu, Cu privire la topoarele de silex din Moldova, în S.C.I.V., 2, XII, 1961, p. 372.

² Al. Plănușcu, Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României, București, 1976, p. 48.

³ A. Florescu, к вопросу о происхождении топоров в Молдове в Дачия, N.E III, 1959, p. 72—102.

⁴ Vl. Dumitrescu, op. cit., p. 373.

tana, Căscioarele, Vidra, Pietrele etc.) unde apar mii de pietre finite sau în lucru precum și numeroase așchii, se poate vorbi de adevărate „atelieri de prelucrare”⁵.

Prezența lor în complexul carpato-dunărean, în această perioadă a neoliticului târziu, pare să fie o urmare a dezvoltării la care ajunsese cultivarea primitivă a plantelor, îndeletnicirea de bază a oamenilor neolitici. Cultivarea intensă a vechilor terenuri, procurarea altora noi, necesitatea defrișării pădurilor ce acopereau această zonă cereau unele mai solide, mai eficiente. Topoarele de silex veneau să înlocuiască topoarele obținute din roci mai slabe sau mai greu de procurat, fiind folosite atât ca săpălgi pentru lucrul pământului cît și ca topoare propriu-zise, îndeosebi cele masive, pentru defrișatul pădurilor⁶. Astfel toporul de silex în cultura Gumelnița pare să se fi născut la fața locului, prin ascuțirea și folosirea mai întâi ca unealtă de lovit și mai apoi de tăiat a acelor nuclee lungi de pe care în prealabil se desprinseseră splendidele lame gumelnițene. De aici și varietatea formelor sale.

Avînd în vedere că în patrimoniul Muzeului nostru se află un număr considerabil de topoare de silex, în cea mai mare parte nepublicate, credem că o încercare de prezentare a lor va fi utilă cercetărilor, chiar dacă nu întotdeauna putem indica cu certitudine locul lor de proveniență. Aceasta cu atât mai mult cu cît studii asupra topoarelor de silex din Muntenia nu s-au făcut. Ele sînt menționate în prezentările făcute asupra diferitelor așezări gumelnițene⁷. Altfel însă au fost complet trecute cu vederea rămînînd în cea mai mare parte inedite. Așa s-a întîmplat cu materialul litic descoperit în bogata stațiune boiano-gumelnițeană de la Vidra, săpată de Dinu V. Rosetti în cursul anilor 1931—1933. În raportul său preliminar, asupra săpăturilor de la Vidra, apărut în 1934, găsim doar o scurtă însemnare⁸ prin care ne este semnalată prezența unor topoare de silex, fără a mai afla nimic altceva despre ele.

Din fericeie ele s-au păstrat în colecțiile Muzeului de istorie a municipiului București alături de alte topoare cu locul descoperirii complet necunoscut.

Cele 22 topoare întregi și fragmentate, care fac obiectul prezentării de față, cu excepția unei singure piese, pot fi atribuite cu destulă certitudine culturii Gumelnița. Asemănarea lor ca tipologie cu topoarele scoase la iveală din așezările sau straturile sigur gumelnițene de la Gumelnița⁹ în primul rînd, de la Sultana¹⁰ și de la Căscioarele¹¹ ne susțin afirmația noastră.

⁵ Al. Păunescu, op. cit., p. 50. Silvia Marinescu Bîlcu, *Un atelier néolithique pour la taille de haches en silex*, în *Arheologické rozhledy*, XVII, 1965, 1, pp. 48—53.

⁶ D. Berciu, *Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București*, în *M.C.A.*, II, 1956, p. 581. Al. Păunescu, op. cit., p. 51.

⁷ I. Andrieșescu, *Les fouilles de Sultana*, în *Dacia*, I, pp. 64—70. Vl. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelșța*, în *Dacia*, II, 1925, pp. 44—47. Gh. Ștefan, *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II, pp. 146—150. D. Berciu, op. cit., p. 497, fig. 4, și p. 519.

⁸ În publicațiile Muzeului municipiului București, p. 30: „Stratulul superior de la Vidra îl sînt caracteristice și topoarele cioplite de silex”.

⁹ Vl. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelșța*, în *Dacia*, II, 1925, pp. 44—47, fig. 12; fig. 13; fig. 14.

¹⁰ Ion Andrieșescu, op. cit., pp. 64—70, pl. I, pl. II.

¹¹ Gh. Ștefan, op. cit., p. 146.

Un singur topor mai comportă discuții, întrucât descoperitorul (Dinu V. Rosetti) îl atribuie stratului Boian de la Vidra. Este vorba de toporul cu nr. de inventar 14.956 care se deosebește intrucitva de celelalte topoare ale noastre. Faptul însă că află așezări Boian, săpate și cercetate cu atenție, nu au dat la iveală niciun indiciu al existenței acestor topoare, păstrăm mari rezerve asupra atribuirii toporului menționat mai sus culturii Boian.

Am amintit mai sus varietatea acestor topoare, lucru care ne împiedică a face o clasificare a lor tipologică. Totuși câteva caracteristici pot fi relevante.

Ca tehnică topoarele noastre au cunoscut două procedee: fie prin cioplire și retușare, fie prin desprindere lamelară.

Foarte des ambele tehnici se întâlnesc pe corpul aceleiași unelte.

În ceea ce privește forma lor, ele sînt rectangulare, trapezoidale și chiar triunghiulare¹² cu secțiunea plan-convexă, dreptunghiulară, ovală. La Vidra par a domina cele cu secțiuni dreptunghiulare.

Se observă de asemenea o predilecție pentru topoarele masive, probabil legate mai mult de funcția lor, de topoare propriu-zise folosite la defrișatul pădurilor. Topoarele erau înmănușate.

Și o ultimă considerație este aceea a surprinderii pe topoarele noastre de silex a diferitelor stadii de lucru. Unele sînt lăsate într-o primă fază de lucru, a cioplierii brute, mai păstrînd adesea și urme de cortex, altele apropiindu-se mult de faza finisării sale.

Lipsa topoarelor de silex șlefuite în Cimpia Munteniei este astăzi o realitate de toată lumea recunoscută cu toate că un timp s-a crezut totuși în existența lor. De altfel topoarele de silex sînt proprii pentru această perioadă unei zone foarte largi în care intră întreg bazinul central și inferior al Dunării, Peninsula Balcanică și Italia¹³.

În schimb porțiunii vestice și nordice a Europei li sînt caracteristice numai uneltele de silex șlefuite¹⁴.

Prezentăm mai jos câteva din exemplarele mai deosebite aflate în colecțiile noastre.

PENTRU ÎNCEPUT CELE DESCOPERITE LA VIDRA

1. Topor de silex (dimensiuni: lung. 7,9 cm; baza 1,6 cm; tăiș 2,5 cm) de culoare gălbui cu forma rectangulară. Este biconvex, cu fețele obținute prin desprindere de așchii. Cele două margini complet deosebite, una ascuțită, cealaltă dreaptă dau toporului o asimetrie vădită, tăișul asimetric și el este ascuțit prin desprinderea a două lame transversale de pe una din fețe. Baza de asemenea ascuțită (nr. inv. 14956/892). 1/1.
2. Topor de silex (lung. 20,8 cm; baza 5,50 cm; tăișul 7,20 cm) de culoare cafeniu gălbui, cu forma rectangulară de factură masivă, unul din cele mai mari exemplare. Are tăișul ușor rotunjit obținut prin retușe. Baza

¹² Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, tom. 1, pp. 490—491.

¹³ Vl. Dumitrescu, op. cit., p. 46.

¹⁴ V. J. de Morgan, *L'humanité préhistorique*, Paris, 1924, pp. 89—90.

1

2

3

4

5

6

7

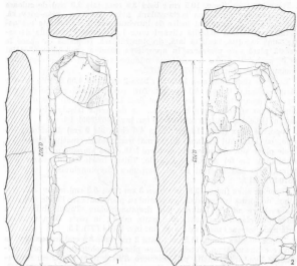

8

9

1. Topoare de silex eneolitic.

II. Topoare de silex eneolitice.

poartă și ea urme de întrebuințare. Fețele aproape plane au fost obținute prin retușe mari. La fel și părțile laterale (nr. inv. 14564/970). II/1.

3. Topor de silex (lung. 11,5 cm ; baza 4,7 cm ; tăiș 5,8 cm) de culoare cenușiu gălbui, cu forma rectangulară. Fețele sînt obținute, una prin desprindere lamelară, cealaltă prin desprindere de așchii foarte adînci, care nu au mai putut fi retușate. Fiind o unealtă nereușită, se pare că a fost și foarte puțin folosită, dacă ținem seama de slabele urme de întrebuințare (nr. inv. 1465/883). I 2.

4. Topor de silex (dimensiuni : lung. 18 cm ; maza 3 cm ; tăiș 5,9 cm) de culoare cenușiu vineție, de formă rectangulară cu secțiunea plan convexă. Una din fețe este cioplită prin așchiere lată, cealaltă a rămas neterminată. Tăișul, obținut prin clivare lamelară, are forma unui arc de cerc. Părțile laterale, una ascuțită, cealaltă lată (nr. inv. 14568/874). III 3.

5. Topor de silex (lung. 10 cm ; baza 3,2 cm ; tăiș 5 cm) de culoare galben căfeniu cu forma rectangulară, rămas nefinisat. Baza ascuțită poartă urme de folosire. Tăișul grosolan rotunjit și marginile late nefinisate ne face să credem că a fost folosit ca ciocan (nr. inv. 17031/881). I/3.

6. Topor de silex (lung. 10,5 cm ; baza 3,8 cm ; tăiş 3,8 cm) de culoare galben cenușiu, cu forma rectangulară, avînd secțiunea plan-convexă. Atît tăişul cît și baza sînt tocite de întrebuințare. Una din fețe are aspectul unui nucleu datorită clivării unor lame lungi. Marginile deosebite : una ascuțită, cealaltă lată, dreptunghiulară. Noutatea ce apare la această piesă este păstrarea în apropierea bazei a unui „buton” tăiat drept, probabil pentru o mai bună mînuire a unelei sau o mai bună înmănușare a ei (nr. inv. 1707/886). III/2.

7. Topor de silex (lungimea 13,5 cm ; baza 2 cm ; tăiş 4,50 cm) de culoare cafeniu-gălbui, trapezoidal alungit. Are aspectul unui nucleu datorită urmelor rămase în urma desprinderii de-a lungul corpului a două lame lungi, ce se adîncesc spre bază pentru a da forma tăişului. În rest pe margini și pe cealaltă față retușe mici (nr. inv. 1462/895). I/4.

8. Topor de silex (lung. 19 cm ; baza 4,6 cm ; tăiş 9 cm) de culoare violetie, cu infiltrații castanii de formă trapezoidală, masiv, foarte lat. Fețele plane sînt obținute prin așchiere lată. Baza aproape perfect dreptunghiulară. La fel și părțile laterale. Tăişul foarte puțin evazat este obținut prin așchieri mai adînci. Secțiunea dreptunghiulară (nr. inv. 14570/876). II/2.

9. Topor de silex (lung. 13,8 cm ; baza 3 cm ; tăiş 5,2 cm) masiv, cafeniu-gălbui, de formă trapezoidală, cu secțiunea plan convexă. Fețele obținute prin așchiere adîncă. Laturile late dreptunghiulare. Tăişul obținut din mai multe planuri înclinate, este puțin evazat în părți. Baza neprelucrată mai păstrează urme de cortex (nr. inv. 17014/877). I/5.

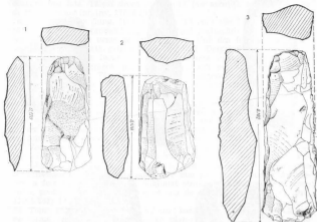
10. Topor de silex (lung. 11,5 cm ; baza 2 cm ; tăiş 3,5 cm) trapezoidal, de culoare cenușiu-gălbui. Fețele aproape plan sînt obținute, una prin desprindere lamelară, cealaltă prin așchiere. Tăişul fiind știrbit nu ne putem preciza asupra formei sale. Baza este groasă, (nr. inv. 14955/957). I/9.

11. Topor de silex (lung. 13 cm ; tăiş 5 cm) trapezoidal, masiv, de culoare cafeniu-gălbui. Cele două fețe, ambele convexe, sînt obținute prin retușe mari, retușe ce se micșorează spre marginile care sînt ascuțite și puțin zimțate. Baza este și ea ascuțită, lucru mai rar întîlnit la topoarele de la Vidra, iar tăişul rupt din vechime, (nr. inv. 17012/878). II/1.

12. Fragment de topor de silex (lung. actuală 7,4 cm ; baza 3 cm), de culoare roșcată, de formă rectangulară. Cele două fețe par a fi una plană, una convexă. Partea convexă poartă urmele desprinderii a trei lame lungi, de o perfecțiune întîlnită mai ales în cultura Gumelnița. Ceafa păstrează încă urmele cortexului (nr. inv. 14953). IV/6.

TOPOARE CU LOCUL DESCOPERIRII NECUNOSCUT

13. Topor de silex (lung. 14,1 cm ; baza 3 cm ; tăiş 3 cm) masiv, de formă trapezoidală, cafeniu-gălbui. Baza este lată în formă de romb. Fețele sînt obținute prin desprindere de așchii mai mari și mai mici. Virful este perfect arcuit și ascuțit prin retușe mici. Părțile laterale deosebite :

III. Topoare de silex eneolitice

una ascuțită, alta rămasă lată, probabil neterminată, cu urme de cortex (nr. inv. 14954/956). I/6.

14. Topor de silex (lung. 18,3 cm ; baza 1,5 cm ; tăiș 5,5 cm), masiv, trapezoidal alungit de culoare cafeniu-gălbui. Ceafa pătrată, tăiată în linie dreaptă. Fețele cu profilul plan convex, sînt realizate prin așchiere fină. Laturile dreptunghiulare subțilate spre tăiș. Tăișul ascuțit, rotunjit perfect, în formă de arc de cerc (nr. inv. 14568/879). IV/2.

15. Topor de silex (lung. 12 cm ; baza 2,5 cm ; tăiș 5 cm), masiv, trapezoidal, de culoare roșiatică, cu secțiunea plan convexă. Ceafa rotunjită, iar laturile dreptunghiulare ascuțite. Fețele obținute prin desprindere lamelară și așchiere, au rămas nefinisate mai păstrînd urme de cortex. Tăișul rotunjit, puțin știrbit este obținut prin desprinderea de lame adînci (nr. inv. 17010/872). III 1.

16. Topor de silex (lung. 11,8 cm ; baza 5 cm ; tăiș 5,5 cm) masiv, rectangular, de culoare cenușiu-roșcat. Fețele, una plană, cealaltă convexă sînt obținute, una prin desprinderea unei singure lame, cealaltă prin așchieri adînci. Unealta a rămas probabil nefinisată. Marginile late, tăișul drept, poartă urme de întrebuințare. Baza lipsește fiind ruptă (nr. inv. 17013/880). I/7.

17. Topor de silex (lung. 13,8 cm ; baza 4 cm ; tăiș 8,5 cm), de culoare cenușiu-gălbui, trapezoidal, foarte subțire în comparație cu lățimea lui, realizat dintr-o așchie foarte mare. Baza este lată, în formă de dreptunghi. Marginile obținute prin rețușe mari sînt diferite, una mai ascuțită,

1

2

3

4

5

6

7

8

IV. Topoare de silex eneolitice

cealaltă mai lată. Tăișul drept și rotunjit (nu ascuțit), nu poartă urme de întrebuințare (nr. inv. 17019/1556). IV/5.

18. Topor de silex (lung. 10,3 cm ; baza 3,5 cm ; tăiș lipsă) fragmentar, rămas neterminat, probabil rupt din timpul prelucrării. Baza groasă de formă ovală poartă urme de întrebuințare. Una din fețe mai bombată urma să fie realizată prin clivare lamelară. Desprinderea unei așchii mult prea adînci a făcut imposibilă realizarea toporului. El a rămas în acest stadiu incipient, păstrînd cortexul atît pe cealaltă față cît și pe părțile laterale. Tăișul a fost grosolan improvizat și poartă slabe urme de întrebuințare. În schimb baza a fost intens folosită, ca ciocan (nr. inv. 17020/889). IV/4.

19. Fragment dintr-un topor de formă rectangulară, din silex, cafeniu-gălbui, cu aspect de nucleu, datorită desprinderii mai multor lame de pe una din fețe. Marginile sînt inegale, una ascuțită, cealaltă lată, în formă de dreptunghi. Tăișul rotunjit, arcuit asimetric, poartă urme de folosire îndelungată. Baza lipsește (nr. inv. 17022/890). IV/3.

20. Topor de silex (lung. 9,7 cm ; baza 2,4 cm ; tăiș 5,6 cm) de formă trapezoidală, triunghiulară, cafeniu-roșcat cu secțiunea rectangulară. Fețele obținute prin așchiere. Tăișul știrbit prin folosire poartă slabe urme de întrebuințare. În schimb baza, care mai păstrează și urme de cortex, a fost intens folosită. De subliniat strangularea la mijloc a toporului, probabil locul de înmănușare sau de apucare a unelei (nr. inv. 17025/882). I/8.

21. Topor gălbui de silex (lung. 8,2 cm ; baza 2,2 cm ; cu un tăiș 4,2 cm) de formă rectangulară, cu secțiunea plan-convexă. Fețele și marginile sînt realizate prin așchiere. Baza este rotunjită de întrebuințare. Tăișul în formă de arc de cerc este știrbit și poartă puține urme de întrebuințare (nr. inv. 17030/887). IV/7.

22. Fragment intr-un topor de silex, cafeniu-gălbui cu baza groasă și fețele aproape plane. Una din fețe poartă urmele desprinderii de lame lungi. Marginile dreptunghiulare, una din ele puțin rotunjită. Lipsește jumătatea dinspre tăiș (nr. inv. 17028/894). IV/8.

Haches en silex énéolithiques dans les collections du musée d'histoire de Bucarest

RESUMÉ

L'auteur nous présente dans cet article une série de 22 haches en silex, datant de la période néo-énéolithique qui se trouvent dans les collections du Musée d'histoire de Bucarest. Les haches, dont quelques unes trouvées dans la riche station Bolano-Gumelnîța de Vidra, d'autres avec l'endroit de la découverte inconnu sont attribuées par l'auteur à la culture Gumelnîța.

L'article complète de cette façon, la série de haches en silex découvertes dans la Plaine Roumaine durant la période de la fin de l'époque néolithique, période dans laquelle on enregistre comme un phénomène surprenant la réapparition des haches en silex, absentes durant toute la période qui a suivi le paléolithique supérieur. On doit souligner le fait qu'elles sont ciselées et non pas polies comme on pourrait le croire pour cette période.

Liste des illustrations

1. Des haches énéolithiques par pierre
2. Des haches énéolithiques par pierre
3. Des haches énéolithiques par pierre
4. Des haches énéolithiques par pierre